

۱۲۹۷۹۱

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علوم اجتماعی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی جامعه‌شناسی

بررسی عوامل اجتماعی موثر بر هویت ملی

(مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه اصفهان)

استاد راهنما:

دکتر علی ربانی

استاد مشاور:

دکتر رسول ربانی

پژوهشگر:

محمد رضا حسنی

۱۳۸۸/۱۰/۲۷

آبان ماه ۱۳۸۸

۱۲۹۷۹۸

کتابخانه و اطلاع‌رسانی مرکز علمی بزرگ
حسین پور

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است

شبهه نگارش پایان نامه
رعایت شده است
تخصصیات تکمیلی دانشگاه اصفهان

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علوم اجتماعی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی جامعه‌شناسی

آقای محمدرضا حسینی تحت عنوان:

بررسی عوامل اجتماعی موثر بر هویت ملی

(مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه اصفهان)

در تاریخ ۸۸/۸/۱۹ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید

۱- استاد راهنمای پایان نامه

دکتر علی ربانی

با مرتبه‌ی علمی استادیار امضا

۲- استاد مشاور پایان نامه

دکتر رسول ربانی

با مرتبه‌ی علمی دانشیار امضا

۳- استاد داور داخل گروه

دکتر بهجت یزدخواستی

با مرتبه‌ی علمی استادیار امضا

۴- استاد داور خارج از گروه

دکتر رضا هویدا

با مرتبه‌ی علمی استادیار امضا

امضای مدیر گروه

«تقدیر و تشکر»

سپاس بیکران به درگاه ایزد منان که بر بنده اش محمد مصطفی (ص) منت نهاد و بر او قرآن را نازل نمود. هم او به بندگانش هنر سخن گفتن آموخت و با تعالیم اسماء، نزول کتاب، و فرستادن رسولان نعمت خود بر آنان را تمام کرد. با نام یاد او این دفتر را آغاز کرده و اکنون به پایان می‌رسانیم.

وظیفه شاگردی خود می‌دانم که از زحمات و مساعدت های بی دریغ استاد گرانقدر و بزرگوارم آقای دکتر علی ربانی تشکر و قدر دانی نمایم که بدون راهنمایی عالمانه و صمیمانه ایشان این کار به پایان نمی‌رسید. همچنین از استاد محترم جناب آقای دکتر رسول ربانی که زحمت مشاوره این پایان نامه را تقبل نمودند، تقدیر و تشکر می‌نمایم.

از پدر زحمتکش و فداکار و مادر نازنین و مهربان و خواهران و برادران بسیار خوبم که فداکارانه زحمات زیادم را به جان خریدند و در همه حال، به خصوص در دوران تحصیل، موجب آرامش خاطر گردیدند، بی‌نهایت سپاسگزارم. همچنین از دانشجویان دوره دکتری آقایان حامد شیری، کامران ربیعی، داود عبداللهی، کمال کوهی کمال تشکر را دارم. بویژه جای دارد که احساس دین و سپاسگذاری عمیق خود را نسبت به محبت ها و راهنماییهای خالصانه و بی دریغ آقایان رضا همتی و وکیل احمدی ابراز نمایم قطعاً بدون راهنمایی و ارشادات این عزیزان، نواقصات این کار بسی بیش از این می‌شد.

نیز از تمامی دانشجویان کارشناسی ارشد جامعه شناسی ورودی ۸۵ و ۸۶، بویژه مهدی خنده رو، ابراهیم ابراهیمی، اسماعیل صالحی و جواد صفری تشکر می‌کنم.

و در آخر لازم می‌دانم از دوستان و همکلاسی های دوره کارشناسی در دانشگاه پیام نور مرند نیز تشکر نمایم به ویژه از آقای امیر ستاری که در همه حال مشوق بنده بوده و بدون کوچکترین توقع و چشم داشتی، از هر گونه خدمتی نسبت به بنده حقیر دریغ نکرده است.

محمد رضا حسنی

آبان ۱۳۸۸

دانشگاه اصفهان

تقدیم به:

پدرم

پشتوانهٔ همیشگی زندگی ام

و

مادرم

سرمایهٔ عاطفی وجودم

و تقدیم به آنانکه:

اهل «یافتن اند» نه اهل «بافتن»

و آنانکه متواضعانه معترفند

«حقیقتی» را یافته اند، نه کل «حقیقت» را

چکیده:

پژوهش حاضر تحت عنوان «بررسی عوامل اجتماعی موثر بر هویت ملی» (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه اصفهان) است که با هدف تبیین برخی از عوامل اجتماعی موثر بر گرایش به هویت ملی صورت گرفته است. سوال نخستین که در این پژوهش مورد پی گیری قرار می گیرد این است که آیا عوامل اجتماعی از قبیل طبقه اقتصادی- اجتماعی، میزان استفاده از رسانه های جمعی، احساس محرومیت نسبی و گستره شبکه ارتباطی بر میزان گرایش به هویت ملی تاثیرگذار هستند یا نه؟ و دوم اینکه در صورت تاثیرگذاری این متغیرها، میزان و جهت تاثیر آنها به چه نحوی است؟

چارچوب نظری مورد استفاده در تحقیق حاضر، ترکیبی از نظریات روانشناسانه، نظریات کنش متقابل نمادین و نظریه های جامعه شناسانه بوده است. نیز برای تبیین و تشریح مقوله هویت ملی از سه پارادایم ازلی انگاری، پارادایم مدرنیستی و پارادایم نمادپردازی قومی بهره گرفته شد. به منظور تبیین فرضیات تحقیق، با استفاده از روش پیمایشی و تکنیک پرسشنامه، نمونه ای به تعداد ۳۹۰ نفر از دانشجویان دانشگاه اصفهان نخست به شیوه نمونه گیری مطبق و در مرحله دوم به شیوه نمونه گیری سهمیه ای برگزیده شد. در تحقیق حاضر پرسشنامه مورد استفاده از نوع پرسشنامه محقق ساخته بوده و اعتبار آن از نوع اعتبار صوری و روایی آن بواسطه آلفای کرونباخ ارزیابی شده است. پس از توزیع پرسشنامه و جمع آوری اطلاعات به آزمون فرضیات پرداخته شد. در تحلیل آماری پژوهش از شیوه ای آمار توصیفی (میانگین، فراوانی، درصد، واریانس، ...) و آمار استنباطی (انواع ضرایب همبستگی، تحلیل ANOVA، تحلیل واریانس، رگرسیون و تحلیل مسیر) استفاده شده است.

یافته های آماری حاکی از تایید سه فرضیه و عدم تایید یک فرضیه تحقیق بوده است. بدین صورت که رابطه بین میزان استفاده از رسانه ها، احساس محرومیت نسبی و گستره شبکه ارتباطی با هویت ملی تایید شد اما رابطه طبقه اجتماعی با هویت ملی در این تحقیق مورد تایید قرار نگرفت. بر اساس نتایج بدست آمده میزان گرایش به هویت ملی در بین مردان ۷۲٪ و در بین زنان ۷۹٪ است که در حد متوسط رو به بالا است. بین سن و هویت ملی رابطه معکوسی (۲۰٪-) وجود دارد. بین میزان استفاده از رسانه های داخلی و هویت ملی رابطه مثبت (۲۰٪) و بین استفاده از رسانه های خارجی رابطه منفی (۲۳٪-) وجود دارد. بیشترین تاثیر رسانه های داخلی بر بعد دینی هویت ملی و بیشتری تاثیر رسانه های خارجی بر بعد سیاسی هویت ملی بوده است. رابطه بین احساس محرومیت نسبی و هویت ملی منفی و معنی دار (۲۶٪-) است. همچنین بین گستره شبکه ارتباطی و هویت ملی رابطه مثبت و معنی داری (۱۶٪) وجود دارد. در آخر نیز به منظور بررسی تمامی متغیرهای مستقل توأم، به تحلیل چند متغیره رگرسیون و مدل مسیر پرداختیم. سپس برای دستیابی به این موضوع که مدل علی ارائه شده در دیاگرام تحلیل مسیر، چه میزان از واریانس متغیر وابسته را تبیین می کند، از ضریب تعیین (R^2) کمک گرفتیم. با بررسی این ضریب، معلوم گشت که مدل علی بدست آمده توانسته ۲۳ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین کند.

کلید واژه ها: هویت، هویت ملی، همبستگی اجتماعی، نظم اجتماعی، رسانه های جمعی، احساس محرومیت نسبی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات تحقیق
۱	۱-۱ مقدمه .....
۳	۲-۱ شرح و بیان مسئله پژوهشی .....
۵	۳-۱ اهمیت و ارزش تحقیق .....
۸	۴-۱ اهداف .....
۹	۱-۴-۱ هدف کلی .....
۷	۲-۴-۱ اهداف فرعی .....
۹	۵-۱ فرضیه ها و سوالات تحقیق .....
۹	۱-۵-۱ سوالات تحقیق .....
۹	۶-۱ روش شناسی تحقیق و شیوه گردآوری اطلاعات .....
۹	۷-۱ مفاهیم .....
۱۰	۱-۷-۱ هویت .....
۱۰	۲-۷-۱ هویت اجتماعی .....
۱۱	۳-۷-۱ هویت ملی .....
	فصل دوم: پیشینه و ادبیات تحقیق
۱۴	۱-۲ پژوهش های انجام گرفته در داخل کشور .....
	۱-۱-۲ در بی هویتی اجتماعی و گرایش به غرب؛ بررسی عوامل اجتماعی-فرهنگی موثر بر گرایش نوجوانان به الگوهای فرهنگ غربی .....
۱۴	۲-۱-۲ بررسی هویت ملی و مذهبی جوانان مشهدی و تاثیر روابط اجتماعی بر آن .....
	۳-۱-۲ مطالعه و بررسی مولفه های بارز هویت فرهنگی و قومی مردم بلوچ و نسبت و روابط آن با هویت و فرهنگ ملی .....
۱۶	۴-۱-۲ عوامل اجتماعی موثر بر بحران هویت در بین دانشجویان کارشناسی دانشگاه تبریز .....
۱۷	۵-۱-۲ بررسی رابطه احساس عدالت توزیعی و هویت ملی در بین جوانان ۱۸-۲۹ سال شهر تهران ....
۱۷	۶-۱-۲ بررسی هویت ملی و دینی جوانان و تاثیر آن بر مشارکت سیاسی و اجتماعی آنها .....

- ۱۸-۱-۲-۷ تاثیر فضای سایبرنتیک بر هویت اجتماعی در سه سطح خانواده، همالان، و جامعه ۱۸
- ۱۸-۱-۲-۸ بررسی رابطه احساس عدالت توزیعی و هویت ملی در بین جوانان ۱۸-۲۹ سال شهر تهران ۱۸
- ۱۹-۱-۲-۹ عوامل موثر بر هویت ملی دانشجویان دانشگاه پیام نور شیراز ۱۹
- ۱۹-۱-۲-۱۰ جوانان، جهانی شدن و مهاجرت های بین المللی ۱۹
- ۱۹-۱-۲-۱۱ بررسی رابطه استفاده از اینترنت و هویت دینی کاربران ۲۰
- ۱۹-۱-۲-۱۲ بررسی وضعیت هویت دینی دانش آموزان مدارس متوسطه (پسرانه) شهر سنندج ۲۰
- ۲-۲-۲-۲ پژوهش های خارجی ۲۰
- ۱-۲-۲-۱ تاثیر هویت قومی بر حرمت خود، اعتماد به خود در تحصیل و هدف زندگی ۲۱
- ۲-۲-۲-۲ مردی با هویت خرد شده ۲۱
- ۳-۲-۲-۳ بررسی هویت ملی در بین ۲۲ کشور جهان ۲۱
- ۴-۲-۲-۴ تاثیر هویت و وجهه ملی بر روی نگرشها نسبت به یورو ۲۱
- ۵-۲-۲-۵ تاثیر هویت ملی بر رفتار خشونت آمیز ۲۲
- ۶-۲-۲-۶ بررسی رابطه پیچیدگی هویت اجتماعی با تساهل و اغماض ۲۲
- ۷-۲-۲-۷ مطالعات قومی درباره جمهوری های تازه استقلال یافته آسیای میانه و قفقاز و همین طور درگیریهای قومی در مولداوی در دهه ۸۰ تا ۹۰ ..... ۲۳
- ۸-۲-۲-۸ هویت قومی و هویت ملی در بین مهاجران نسل دوم در فرانسه: نقش زمینه اجتماعی و خانواده ۲۴
- ۹-۲-۲-۹ پژوهشی در مورد هویت ملی و شهروندی در چین و کره ۲۴

فصل سوم: چهارچوب نظری

- ۱-۳-۱-۱ بخش اول: مفاهیم و رویکردهای نظری هویت ۲۷
- ۱-۳-۱-۱-۱ مقدمه ۲۷
- ۲-۱-۳-۱-۲ رویکردهای روانشناسانه هویت ۲۸
- ۱-۳-۱-۲-۱ اریکسون ۲۹
- ۲-۲-۱-۳-۲ ماشیا ۳۰
- ۳-۱-۳-۱-۳ رویکردهای کنش متقابل نمادین ۳۱
- ۱-۳-۱-۳-۱ جرج هربرت مید ۳۲

صفحه	عنوان
۳۳	..... ۲-۳-۱-۳ چارلز هرتون کولی
۳۴	..... ۳-۳-۱-۳ روزنبرگ
۳۵	..... ۴-۱-۳ رویکردهای روانشناسی اجتماعی هویت (هویت اجتماعی)
۳۶	..... ۱-۴-۱-۳ ریچارد جنکینز
۳۷	..... ۲-۴-۱-۳ هنری تاجفل
۳۸	..... ۵-۱-۳ رویکردهای جامعه شناسانه هویت
۳۹	..... ۱-۵-۱-۳ پارسونز
۴۱	..... ۲-۵-۱-۳ پیتربورک
۴۳	..... ۳-۵-۱-۳ گیدنز
۴۵	..... ۴-۵-۱-۳ ایمانوئل کاستلز
۴۶	..... ۲-۳ بخش دوم مفاهیم و مدل نظری تحقیق
۴۶	..... ۱-۲-۳ هویت چیست؟
۴۶	..... ۱-۱-۲-۳ ویژگی های هویت
۴۷	..... ۲-۱-۲-۳ ابعاد و مولفه های هویت
۴۷	..... ۲-۲-۳ ناسیونالیسم و هویت ملی چیست؟
۴۸	..... ۱-۲-۲-۳ ملت چیست؟
۵۰	..... ۲-۲-۲-۳ ناسیونالیسم چیست؟
۵۱	..... ۱-۲-۲-۲-۳ ناسیونالیسم از دید فلسفی
۵۲	..... ۳-۲-۲-۳ انواع ناسیونالیسم
۵۴	..... ۴-۲-۲-۳ تاریخچه کلی ناسیونالیسم (هویت ملی)
۵۵	..... ۱-۴-۲-۲-۳ تاریخچه ناسیونالیسم در جهان
۵۵	..... ۲-۴-۲-۲-۳ تاریخچه ناسیونالیسم (هویت ملی) در ایران
۴۹	..... ۳-۲-۳ پارادایم های ناسیونالیسم
۵۶	..... ۱-۳-۲-۳ پارادایم ازلی انگاری
۵۷	..... ۲-۳-۲-۳ پارادایم مدرنیستی
۵۷	..... ۳-۳-۲-۳ پارادایم نمادپردازی قومی
۵۷	..... ۴-۲-۳ نظریه های ناسیونالیسم

عنوان	صفحه
..... ۱-۴-۲-۳ آنتونی اسمیت	۵۷
..... ۲-۴-۲-۳ بندیکت آندرسون	۵۸
..... ۳-۴-۲-۳ ارنست گلنر	۵۹
..... ۴-۴-۲-۳ اریک هابزباوم	۶۱
..... ۵-۲-۳ نقد و بررسی نظریه های ناسیونالیسم	۶۱
..... ۶-۲-۳ رابطه هویت قومی با مسئله توسعه	۶۲
..... ۷-۲-۳ هویت و هویت ملی در جهان پیش مدرن	۶۶
..... ۸-۲-۳ هویت و هویت ملی در جهان مدرن	۶۷
..... ۹-۲-۳ هویت و هویت ملی در جهان مابعدتجدد	۶۹
..... ۱۰-۲-۳ هویت ملی در جهان سوسیالیستی و پساسوسیالیستی	۷۱
..... ۱۱-۲-۳ هویت ملی و مذهب	۷۲
..... ۱-۱۱-۲-۳ تعریف مذهب	۷۳
..... ۲-۱۱-۲-۳ اشتراکات مذهب و ناسیونالیسم	۷۴
..... ۳-۱۱-۲-۳ انحاء تاثیرگذاری مذهب بر ناسیونالیسم	۷۴
..... ۴-۱۱-۲-۳ تقارب و تباین دین و ناسیونالیسم	۷۵
..... ۱۲-۲-۳ ناسیونالیسم و وفاق اجتماعی از دیدگاه اسلام	۷۶
..... ۱۳-۲-۳ بحران هویت	۷۸
..... ۱۴-۲-۳ عوامل اجتماعی موثر بر هویت ملی	۸۰
..... ۱-۱۴-۲-۳ طبقه اقتصادی-اجتماعی و هویت ملی	۸۰
..... ۱-۱-۱۴-۲-۳ کارل مارکس	۸۰
..... ۲-۱-۱۴-۲-۳ ماکس وبر	۸۱
..... ۳-۱-۱۴-۲-۳ پیر بوردیو	۸۲
..... ۴-۱-۱۴-۲-۳ کاتجا و کیچلر	۸۳
..... ۵-۱-۱۴-۲-۳ دیگر نظریات مرتبط با طبقه	۸۳
..... ۲-۱۴-۲-۳ رسانه ها و هویت ملی	۸۴
..... ۱-۲-۱۴-۲-۳ مک لوهان	۸۷
..... ۲-۲-۱۴-۲-۳ رایزمن	۸۸

صفحه	عنوان
۸۹	..... ۳-۲-۱۴-۲-۳ گبینز و بوریمر
۹۰	..... ۴-۳-۱۴-۲-۳ دی فلور و بال روکیج
۹۰	..... ۴-۲-۱۴-۲-۳ بورلاتسکی
۹۱	..... ۶-۲-۱۴-۲-۳ آلزایت نوئل نثومان
۹۲	..... ۷-۲-۱۴-۲-۳ وارن برید
۹۳	..... ۸-۲-۱۴-۲-۳ اینگلهارت
۹۳	..... ۹-۲-۱۴-۲-۳ مک کورمک
۹۳	..... ۱۰-۲-۱۴-۲-۳ گیدنز
۹۴	..... ۱۱-۲-۱۴-۲-۳ دانیل لرنر و ژان استونزل
۹۵	..... ۱۲-۲-۱۴-۲-۳ جرج گرینر
۹۵	..... ۳-۱۴-۲-۳ احساس محرومیت و هویت ملی
۹۶	..... ۱-۳-۱۴-۲-۳ دلبیو.جی. رانسمن
۹۷	..... ۲-۳-۱۴-۲-۳ تد رابرت گر
۱۰۰	..... ۳-۳-۱۴-۲-۳ مایکل هشتر
۱۰۲	..... ۴-۱۴-۲-۳ ارتباطات و تعاملات اجتماعی و هویت ملی
۱۰۳	..... ۱-۴-۱۴-۲-۳ گرانووتر
۱۰۵	..... ۲-۴-۱۴-۲-۳ هابرماس
۱۰۶	..... ۳-۴-۱۴-۲-۳ کارل دویچ
۱۰۶	..... ۵-۴-۱۴-۲-۳ جوانا واین و راب رایت
۱۰۷	..... ۱۵-۲-۳ هویت ملی و مولفه های آن
۱۱۰	..... ۱۶-۲-۳ مدل کلی از هویت
۱۱۰	..... ۱۷-۲-۳ مدل تجربی تحقیق
فصل چهارم: روش شناسی	
۱۱۲	..... ۱-۴ روش تحقیق
۱۱۳	..... ۲-۴ واحد و سطح تحلیل
۱۱۳	..... ۳-۴ جامعه آماری

عنوان	صفحه
۴-۴ حجم نمونه	۱۱۴
۵-۴ روش نمونه گیری	۱۱۴
۶-۴ محیط پژوهش	۱۱۴
۷-۴ نحوه جمع آوری داده ها و اطلاعات تحقیق	۱۱۶
۸-۴ تعریف عملیاتی متغیرهای تحقیق	۱۱۶
۱-۸-۴ متغیرهای مستقل	۱۱۶
۲-۸-۴ متغیر وابسته	۱۲۰
۹-۴ روایی و پایایی تحقیق	۱۲۱
۱-۹-۴ روایی (validity) تحقیق	۱۲۱
۱-۱-۹-۴ بارهای عاملی متغیر هویت ملی	۱۲۱
۲-۹-۴ پایایی (reliability) تحقیق	۱۲۳
۱-۲-۹-۴ پایایی متغیرهای مستقل تحقیق	۱۲۳
۲-۲-۹-۴ پایایی متغیر وابسته تحقیق (هویت ملی)	۱۲۴
۱۰-۴ روش تهیه و اجرای پرسشنامه (شیوه جمع آوری اطلاعات)	۱۲۴
۱۱-۴ روش های آماری تجزیه و تحلیل داده ها	۱۲۵
۱۲-۴ آزمون های پارامتری و ناپارامتری	۱۲۵
۱۳-۴ مدل تحلیلی تحقیق	۱۲۵
فصل پنجم: تجزیه و تحلیل یافته ها	
۱-۵ نتایج توصیفی و یک متغیره پژوهش	۱۲۶
۱-۱-۵ جنس	۱۲۶
۲-۱-۵ توزیع سنی پاسخگویان	۱۲۷
۳-۱-۵ وضعیت تاهل دانشجویان	۱۲۸
۴-۱-۵ توزیع پاسخگویان بر حسب قومیت	۱۲۸
۵-۱-۵ توزیع پاسخگویان بر حسب مقاطع تحصیلی	۱۲۹
۶-۱-۵ توزیع پاسخگویان بر حسب دانشکده ها	۱۲۹
۷-۱-۵ زندگی خوابگاهی	۱۳۱
۸-۱-۵ داشتن تجربه سفر علمی و یا تفریحی به کشورهای دیگر	۱۳۲

عنوان	صفحه
۹-۱-۵ بعد خانوار (تعداد اعضای خانوار)	۱۳۳
۱۰-۱-۵ درآمد خانوار	۱۳۴
۱۱-۱-۵ نوع منزل مسکونی	۱۳۵
۱۲-۱-۵ رسانه ها	۱۳۵
۱۳-۱-۵ هویت ملی	۱۳۶
۲-۵ نتایج مربوط به آمارهای دو متغیره (تحلیل دو متغیره)	۱۳۷
۱-۲-۵ هویت ملی به تفکیک جنسیت پاسخگویان	۱۳۸
۲-۲-۵ هویت ملی بر اساس سن پاسخگویان	۱۳۸
۳-۲-۵ هویت ملی پاسخگویان بر حسب وضعیت تاهل	۱۳۸
۴-۲-۵ هویت ملی پاسخگویان بر حسب قومیت	۱۳۹
۵-۲-۵ هویت ملی پاسخگویان بر حسب مقاطع تحصیلی	۱۴۳
۶-۲-۵ ابعاد طبقه اقتصادی-اجتماعی و رابطه آن با هویت ملی	۱۴۵
۷-۲-۵ میزان اسفاده از رسانه های جمعی و تاثیر آن بر هویت ملی	۱۴۷
۸-۲-۵ احساس محرومیت نسبی و تاثیر آن بر هویت ملی	۱۴۸
۹-۲-۵ گستره شبکه ارتباطی و تاثیر آن بر هویت ملی	۱۴۹
۳-۵ آمارهای چند متغیره	۱۵۰
۱-۳-۵ رگرسیون چند متغیره عوامل مؤثر بر هویت ملی	۱۵۰
۱-۱-۳-۵ روش رگرسیون چندگانه توام	۱۵۰
۲-۳-۵ تحلیل مسیر	۱۵۳

فصل ششم: نتیجه گیری و ارائه پیشنهاد

۱-۶ نتایج تحقیق	۱۵۹
۱-۱-۶ نتایج تجربی	۱۵۹
۱-۱-۱-۶ نتایج سنجش هویت ملی	۱۵۹
۲-۱-۱-۶ نتایج عوامل اجتماعی مؤثر بر هویت ملی	۱۶۰
۳-۱-۱-۶ نتایج تئوریکی	۱۶۳
۲-۶ پیشنهادات	۱۶۴

صفحه	عنوان
۱۶۴	۱-۲-۶ پیشنهادات پژوهشی
۱۶۵	۲-۲-۶ پیشنهادات اجرایی
۱۶۵	۳-۶ محدودیت های پژوهش
۱۶۷	پیوست ها
۱۷۱	منابع و ماخذ

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان
۳۸	شکل ۱-۳: انواع مکاتب، دیدگاهها و روشها در جامعه شناسی
۴۰	شکل ۲-۳: ارتباط سیستم فرهنگی با سیستم های دیگر
۴۲	شکل ۳-۳: مدل هویت برای دو کنش گر متقابل
۹۲	شکل ۴-۳: تاثیر رسانه ها بر مارپیچ سکوت
۹۹	شکل ۵-۳: منحنی های احساس محرومیت نسبی
۱۰۰	شکل ۶-۳: مدل رابرت گر از احساس محرومیت و تاثیرگذاری آن
۱۰۴	شکل ۷-۳: نقش پیوندهای ضعیف در ایجاد شبکه های سست
۱۱۰	شکل ۸-۳: مدل کلی هویت
۱۱۱	شکل ۹-۳: مدل تجربی هویت ملی با ابعاد و شاخصه ها و روابط متغیرها
۱۲۵	شکل ۱-۴: مدل تحلیلی تحقیق
۱۲۷	شکل ۱-۵: نمودار دایره ای توزیع پاسخگویان بر اساس جنس
۱۲۷	شکل ۲-۵: نمودار توزیع فراوانی سن پاسخگویان
۱۲۸	شکل ۳-۵: نمودار دایره ای توزیع جامعه نمونه بر حسب تاهل
۱۲۹	شکل ۴-۵: نمودار توزیع پاسخ گویان بر حسب قومیت آنان
۱۳۰	شکل ۵-۵: توزیع پاسخگویان بر حسب مقاطع تحصیلی
۱۳۱	شکل ۶-۵: نمودار دایره ای توزیع دانشجویان بر حسب دانشکده ها
۱۳۲	شکل ۷-۵: نمودار میله ای توزیع پاسخگویان بر حسب خوابگاهی بودن
۱۳۳	شکل ۸-۵: نمودار دایره ای پاسخگویان بر حسب داشتن تجربه سفر به کشورهای خارجی
۱۳۴	شکل ۹-۵: توزیع فراوانی تعداد افراد خانواده
۱۳۴	شکل ۱۰-۵: توزیع فراوانی درآمد پاسخگویان
۱۳۵	شکل ۱۱-۵: نمودار میله ای نوع منزل مسکونی پاسخگویان
۱۳۶	شکل ۱۲-۵: توزیع پاسخگویان بر اساس وسایل صوتی- تصویری مورد استفاده
۱۵۴	شکل ۱۳-۵: مدل تحلیل مسیر با استفاده از SPSS

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۳۱	جدول ۱-۳: چهار منزلت هویتی از نظر مارشیا .....
۴۰	جدول ۲-۳: خرده نظام‌هایی که پیش شرط‌های کارکردی را متحقق می‌کنند .....
۷۵	جدول ۳-۳: تاثیر مذهب بر جنبش‌های ملی .....
۱۰۸	جدول ۴-۳: آرای صاحب‌نظران مختلف در مورد عناصر و مولفه‌های هویت ملی .....
۱۱۳	جدول ۱-۴: فراوانی جامعه آماری به تفکیک جنس، مقاطع و گروه‌ها .....
۱۱۵	جدول ۲-۴: فراوانی نمونه‌ها به تفکیک جنس، مقاطع و گروه‌ها .....
۱۱۹	جدول ۳-۴: متغیر پایگاه اجتماعی- اقتصادی با ابعاد و شاخصه‌ها .....
۱۲۳	جدول ۴-۴: پایایی متغیرهای مستقل تحقیق .....
۱۲۴	جدول ۵-۴: پایایی متغیر وابسته تحقیق .....
۱۲۷	جدول ۱-۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس جنس .....
۱۲۷	جدول ۲-۵: فراوانی سنی پاسخگویان .....
۱۲۸	جدول ۳-۵: وضعیت تاهل پاسخگویان .....
۱۲۹	جدول ۴-۵: فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب قومیت دانشجویان .....
۱۳۰	جدول ۵-۵: فراوانی مقاطع تحصیلی پاسخگویان .....
۱۳۱	جدول ۶-۵: توزیع دانشجویان بر حسب دانشکده‌ها .....
۱۳۲	جدول ۷-۵: آماره توصیفی پاسخگویان بر حسب خوابگاهی بودن .....
۱۳۳	جدول ۸-۵: آماره توصیفی پاسخگویان بر حسب داشتن تجربه سفر به کشورهای خارجی .....
۱۳۴	جدول ۹-۵: توزیع فراوانی تعداد افراد خانواده پاسخگویان .....
۱۳۴	جدول ۱۰-۵: میزان درآمد پاسخگویان .....
۱۳۵	جدول ۱۱-۵: نوع منزل مسکونی پاسخگویان .....
۱۳۶	جدول ۱۲-۵: جدول فراوانی وسایل صوتی - تصویری مورد استفاده .....
۱۳۷	جدول ۱۳-۵: توزیع فراوانی شاخص‌های هویت ملی .....
۱۳۸	جدول ۱۴-۵: هویت ملی پاسخگویان بر اساس جنس .....
۱۳۸	جدول ۱۵-۵: همبستگی بین سن و هویت ملی .....
۱۳۹	جدول ۱۶-۵: هویت ملی پاسخگویان بر اساس وضعیت تاهل .....
۱۴۰	جدول ۱۷-۵: میانگین نمرات ابعاد هویت ملی بر حسب قومیت‌های مختلف .....

۱۴۴	جدول ۵-۱۸: آزمون تحلیل واریانس ابعاد متغیر هویت ملی به تفکیک اقوام .....
۱۴۶	جدول ۵-۲۱: ضرایب همبستگی مابین ابعاد هویت ملی با ابعاد پایگاه اقتصادی-اجتماعی پاسخگویان
۱۴۷	جدول ۵-۲۲: ضرایب همبستگی مابین ابعاد هویت ملی و انواع رسانه ها .....
۱۴۹	جدول ۵-۲۳: ضرایب همبستگی مابین ابعاد هویت ملی و احساس محرومیت نسبی .....
۱۴۹	جدول ۵-۲۴: ضرایب همبستگی مابین ابعاد هویت ملی و گستره شبکه ارتباطی پاسخگویان .....
۱۵۱	جدول ۵-۲۵: تحلیل رگرسیون چند متغیره هویت ملی .....
۱۵۱	جدول ۵-۲۶: معنی داری رگرسیون و رابطه خطی بین متغیرها.....
۱۵۲	جدول ۵-۲۷: اثرات متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته .....
۱۵۵	جدول ۵-۲۸: محاسبه اثرات مستقیم و غیرمستقیم سن ($X7$) بر هویت ملی (Y) .....
۱۵۵	جدول ۵-۲۹: محاسبه اثرات مستقیم و غیرمستقیم شبکه روابط رسمی ($X6$) بر هویت ملی (Y) .....
۱۵۵	جدول ۵-۳۰: محاسبه اثرات مستقیم و غیرمستقیم شبکه روابط غیر رسمی ($X5$) بر هویت ملی (Y) .....
۱۵۶	جدول ۵-۳۱: محاسبه اثرات مستقیم و غیرمستقیم رسانه های خارجی ($X4$) بر هویت ملی (Y) .....
۱۵۶	جدول ۵-۳۲: محاسبه اثرات مستقیم و غیرمستقیم رسانه های داخلی ($X3$) بر هویت ملی (Y) .....
۱۵۶	جدول ۵-۳۳: محاسبه اثرات مستقیم و غیرمستقیم احساس محرومیت نسبی ($X2$) بر هویت ملی (Y) .....
۱۵۶	.....
۱۵۷	جدول ۵-۳۴: محاسبه اثرات مستقیم و غیرمستقیم گستره شبکه ارتباطی ($X1$) بر هویت ملی (Y) ...
۱۵۷	جدول ۵-۳۵: مجموع تاثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته .....

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱ مقدمه

هویت و نحوه شکل‌گیری آن از موضوعاتی است که مورد علاقه بسیاری از حوزه‌های علمی همچون روانشناسی، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی و حتی ادبیات و هنر می‌باشد. از دیدگاه روانشناسی موضوع هویت در شاخه‌های مختلفی چون روانشناسی اجتماعی و روانشناسی شخصیت مورد بحث قرار گرفته است. این موضوع از یک طرف نشان‌دهنده اهمیت موضوع و از طرف دیگر نشانه‌ای از وسیع بودن حوزه مورد بررسی می‌باشد. به کمک هویت است که افراد به تعریفی از خویش می‌رسند که اگر این تعریف با واقعیت اجتماعی آنها در تعارض باشد، حالتی چون عدم پختگی، فشار روانی و مشکلات رفتاری را تجربه می‌کنند.

یکی از بنیادی‌ترین نقشهایی که هویت در زندگی انسان ایفا می‌نماید، تبیین ارتباط او با عالم هستی است. در واقع، انسان با علم و آگاه شدن به هویت خویش، نه تنها رابطه خود را با هستی تعریف می‌کند، که فراتر از آن در دگرگونی و تغییر و اصلاح و تکامل (و حتی انحطاط و فساد) محیط نیز به گونه‌ای اهتمام می‌ورزد تا توسط آنها بتواند هویت خویش را معرفی و تقویت نماید (نقی زاده، ۱۳۸۶: ۳۲۶).

بنا بر تعریف تاجفل، سه بعد برای هویت قابل تصور است: آگاهی، عاطفه و آمادگی برای عمل. این سه بعد بر روی هم ایستار شخص را تشکیل می دهند: لیکن ایستار درباره عضویت در گروه. به سخن دیگر در هویت اجتماعی سه بعد می توان سراغ کرد: بعد نخست باید حدودی از آگاهی و یا درکِ مشترکات باشد. در نتیجه، به همان اندازه خاطرات مشترک جزو عناصر هویتی محسوب می شود که برای مثال زبان و یا حدودی از نمادها و نشانه های مشترک امروز؛ و به همان اندازه که سرنوشت مشترک در آینده. بدین ترتیب یک بعد از هویت اجتماعی به معنی اشتراک در عقاید و ویژگی های مشترک است تا خود را در ما بازشناسیم (ما فلانی ها، ما دانشگاهیان، ما ایرانیان، ما مردان). هویت یابی با این «ما» است که امکان می دهد هویت خاص روانی و جمعی خود را تا حدودی دریابیم (روشه، ۱۳۷۰: ۱۵۱). این مجموعه بر روی هم، هم فکری (نمادها و اطلاعات مشترک) و هم بختی (نفع و اقبال مشترک) را به اجتماع عطا می کند که برای حفظ ما، لازمه هر نظم اجتماعی است (چلبی، ۱۳۷۵: ۲۱-۱۸ به نقل از بهزاد دوران، ۱۳۸۳).

تعقل و تخیل و احساس را می توان سه منبع اصلی هویت سازی در سطح فردی دانست. از این گونه منابع می توانیم به منابع بیولوژیک و روانی هویت سازی یاد کنیم. اما بخش دیگر منابع هویت که ... دارای نقش اند بیولوژیک و روانی نیستند بلکه منابعی هستند که در محیط پیرامونی فرد قرار دارند و شناخت او از خود و دیگران را شکل می دهند. برخی از این منابع را جامعه در اختیار فرد می گذارد؛ جهان بینی، فرهنگ، مذهب، ایدئولوژی، رسانه های ارتباطی، علوم و انواع و اقسام هنرها از معماری و نقاشی تا سینما و تئاتر، مشاغل و پیشه ها، طبقه و شیوه ها و مناسبات تولیدی و اجتماعی از این مقوله اند. اگر ما فرهنگ را به معنی اعم آن در نظر داشته باشیم می توان گفت که "فرهنگ، مهم ترین منبع هویت است"

هویت ملی یکی از پراهمیت ترین ابعاد هویت می باشد. تاکنون تعاریف متعددی از مفهوم هویت ملی ارایه شده است. شاید یکی از دلایل آن، تفاوت در شیوه نگرش و برداشت از این مفهوم در حوزه های مختلف علمی باشد. اگر از بعد جامعه شناختی ملتی را که در یک قلمرو سیاسی مشخص زندگی می کند یک جامعه به حساب آوریم، هویت ملی عبارت از احساس تعلق و تعهد اعضای آن جامعه به رموز و نمادهای فرهنگی شامل هنجارها، ارزشها، زبان، دین، ادبیات و تاریخ است و در نتیجه موجب تمایز آن از دیگر جوامع و همچنین انسجام و همبستگی اجتماع بزرگ ملی می شود. بنابراین هویت ملی مفهومی دو وجهی است که همزمان بر تمایز، تشابه، افتراق و اشتراک دلالت دارد. بدین معنی که از یک سو با تاکید بر مشترکات و ملاک های پیوند دهنده، «ما» را پیرامون محوری واحد، همبسته، متحد و متعهد می سازد و از سوی دیگر «ما» را از دیگران باز می شناساند.